

Anilda Ibrahim: Punainen morsian | Maailmankirjat

Vahva ja värikäs naisten saaga Balkanilta

RIITTA VAISMAA

Anilda Ibrahim (s. 1972) on syntynyt Albaniassa, mistä hän on nuorena aikuisena muuttanut ensin Sveitsiin ja sittemmin Italiaan. Hän kirjoitti esikoisteoksensa *Punaisen morsiamen* italiaksi. Se ilmestyi 2008. Ensimmäinen suomenkielinen laitos ilmestyi 2010. Tänä vuonna on otettu uusintapainos osin varmaan siksi, että kirjailija vieraili kesäkuussa Messilässä kansainvälisessä kirjailijakokouksessa. Tänä vuonna on ilmestynyt myös toinen Ibrahimin teos *Ajan riekaleita*.

Punainen morsian on kiinnostava jo siksin, että harvoin luettavaksi sattuu albanialaista kirjallisuutta. Vaikka teos onkin kirjoitettu italiaksi, sen kuvaamat tapahtumat sijoittuvat Albaniaan. Ne ajoittuvat viime vuosisadan alusta sen loppupuolelle yli kommunismin romahtamisen. Tekijä huomauttaa, että teos on fiktiivinen, että henkilöt ja tapahtumat ovat keksittyjä. Ne nousevat kuitenkin hänen kotiseutunsa muistoista ja kertomuksista. Teosta on sanottu pitkälti omaelämäkerralliseksi.

Punainen morsian on kiinnostava läpileikkaus ajasta ja sen muutoksista, mutta se on samalla juurevasti kiinni Balkanin mullassa ja historiassa. Romaanissa eletään äärimmäisen eristyneen valtion äärimmäisen syrjäisessä vuoristokylässä. Yhteiskunnan kehityksen vaiheet näkyvät Kaltrassa, mutta liikaa painoa eivät kyläläiset niille silti anna. Heidän elämänsä sujuu suurelta osin vanhaan tapaan, oli valta kenellä tahansa, oli sota tai rauhan aika. **Enver Hoxhan** julma diktatuuri ulottuu Kaltraan, mutta paljolti kylän syrjäisyys suojaa asukkaita.

Punainen morsian on naisten romaani, sukusaaga ja kahden eri sukupolviin kuuluvan naisen, Saban ja tämän pojantyttären Doran, kehityskertomus. Vaikka eletään miesten yhteiskunnassa, miehet jäävät kuitenkin taka-alalle. Vaimoa saa lyödä. Aamulla vain katsotaan, näkyykö kasvoissa mustelmia; kotiväkivalta on jokapäiväinen asia. Myös veljet pahoinpitelevät sisariaan. Naisten pitää vain kestää.

Avoliitot eivät ole rakkausavoliittoja, vaan äidit hankkivat morsiamet pojilleen. Joskus näin syntyy onnellisiakin liittoja.

Punaisen morsiamen ensimmäinen osa etenee kolmannen persoonan kerrontana. "Halusin saada erityisesti kirjan ensimmäiseen osaan sellaisen tuntuman, että tässä ollaan nuotiolla ja kuunnellaan, mitä mummolla on kerrottavaa", Ibrahim sanoo *Keskisuomalaisen* haastattelussa. Toinen osa on pojantyttären minäkerrontaa. Kirjailijan toive täyttyy myös toisessa osassa. Ensimmäisen osan sadunomainen tunnelma säilyy. Se syntyy sukupolvelta toiselle siirtyvillä tarinoilla, joita eritoten Saba välittää ja värittää.

Saban äiti Meliha on saagan viisaiden naisten alku. Hän on onnellisessa liitossa Habibin kanssa. Hän on myös anopilleen rakas miniä. Heille syntyy neljä poikaa ja viisi tytärtä. Kuopus Saba on iltatähti.

Habib menee väliin poikien kylätappeluun, ja pelastaakseen oman poikansa hän surmaa puolivahingossa toisen perheen pojan. Kylän tradition mukaan kuolema sovitetaan kuolemalla. Melihan viisaudella sopu saadaan aikaan jo ennen kuin hänen tyttärestään Sultanasta tulee toiseen perheeseen miniä. Omerin ja Sultanin lyhyt liitto on onnellinen. Sultana menehtyy ensimmäiseen synnytykseensä, myös lapsi kuolee. Omer ryhtyy seurustelemaan rakipullon kanssa.

Vuosia myöhemmin solmitaan uusi liitto, kun tuolloin vasta 15-vuotiaasta Sabasta tulee Omerin toinen vaimo. Perinteen mukaan punaiseen pukeutunut nuori morsian tietää olevansa häissään samoin pukeutuneen sisarensa korvike. Tytöllä eivät ole vielä edes kuukautiset alkaneet, kun hän muuttaa miehensä perheen taloon. Hän saa mieheltään osakseen mitätöintiä ja pahoinpitelyä, eikä anoppikaan lapsivaimoa pidä piikaa kummempana. Kun lapsia vihdoinkin syntyy, syntyy liuta tyttäriä. Vasta poikalapsi tekee miniästä täysiarvoisen. Hyljeksitystä pikkumorsiamesta kasvaa kuitenkin vankka ja kuvia kumartelematon kanta-äiti.

Kun eletään toisen maailmansodan aikaa, kylään tulee ensin italialaisia. Heistä pidetään, ja pari iloista peppinoa jää rengeiksi, kunnes saksalaiset tulevat ja italialaiset surmataaan. Kyläläiset auttavat lempipeppinot pakoon. Saga synnyttää pian italialaisten lähdettyä vihdoinkin poikalapsen, joka on tytöistä poiketen tumma. Asiasta syntyy suukopua, mutta tuolloin Saba on jo aikuinen ja itsetietoinen nainen, ei pikkumorsian.

“Minä en usko yhteensattumiin” Saba vastaa ärtyneesti. “Mutta omiin silmiini minä uskon. Mieheni on tumma, anoppini samoin. Kaikilla teidän suvussanne on tumma tukka. Valitettavasti tyttäreni on tullut teihin.”

Anoppi ei uskalla mennä pidemmälle.

Saba antaa lapselle kiusallakin nimen Bianca, valkoinen. Hän ei enää välitä anopin huomautteluista. Vuosien mittaan hänen asemansa on parantunut. Hän on tätä nykyä talon kantava hirsi, joten pitipä anoppi siitä tai ei, hän ei ole enää mikään pöllähtänyt kana vaan talon emäntä, joka osaa antaa sanan sanasta. Usein hän huokaa: “Jos minä nyt olisin nuori morsian ...”

Perheet elävät suurissa taloissa isoina yhteisöinä, joissa yleensä anoppi on keskus. Poikia ja miniöitä voi olla samassa taloudessa jopa puoli tusinaa.

Saban veljet ovat sodan aikana partisaaneja. Kun he kerran käyvät kotona, heidät ilmianetaan saksalaisille ja kaikki tapetaan. Vain kuopus, vielä sotaan liian nuori veli säästyy. Tämän jälkeen noin kolmikymppinen Saba pukeutuu aina mustaan.

Kommunismi tuo paljon murhetta ja epäoikeudenmukaisuutta, kun ihmisiä leimataan kansanvihollisiksi ja gulageiksi ja kun pienimmästäkin kokonaisista perheitä voi joutua uudelleen koulutusleireihin. Toisaalta naisille kommunismilla on hyvääkin tarjottavaa. Saba saa aseman ja jopa omaa työtä.

“Viisikymmenluvulla Saba oli vähän yli kolmikymmenvuotias. Hänen miehensä oli saanut paikan kunnan kunnossapitotöissä. Vaikka Omer vietti aikansa rakin seurassa kuten aina ennenkin, palkka juoksi.

“Huomenna käyn juttelemassa puoluesihteerin kanssa”, Saba saattoi sanoa. Ja aviomies muuttui lauhkeaksi kuin lammas. Nykyään sanottaisiin, että hän kiristi miestänsä. Mutta siinä tapauksessa naiset hänen kylässään olivat kiristäneet miehiään aina.

Noina vuosina myös Saba saa työtä kodin ulkopuolella, osuuskunnan ompelijana, ja hänkin alkaa tuoda kotiin palkkaa. Niillä seuduilla ei ollut koskaan ennen nähty, että naisella olisi rahaa omassa käytössään. Sillä Saba ja hänen ystävättärensä eivät ainoastaan ansainneet rahaa, vaan heillä oli mahdollisuus myös kuluttaa sitä. Kylään oli avattu useita kauppoja.

—

“Sinä patriarkaalinen mies”, vaimot huusivat, “täynnä menneisyyden kuonaa, kelvoton luomaan uutta yhteiskuntaa.”

Pian oli jo yhdentekevää, millä nimellä komentelevia isäntiä kutsuttiin. Asian ydin oli se, että lapset kuuluivat naisille, eivätkä vaimot enää tunteneet asemaansa uhatuksi.

Saba kävi iltakoulua yhdessä ystävättäriensä kanssa. Usein hän otti mukaan myös pienimmät lapsensa, jotka nukahtivat hänen jalkoihinsa, kun hän luki liitutaalulta: *Nainen: vallankumouksen voima*.

Tällaisten iskulauseiden myötä hän päätti keskikoulun. Tosin hänelle niistä oli tullut jo paljon enemmän kuin iskulauseita.”

Kuvaukset Saban sisarista ovat herkullisia. Kaikki ovat omansalaisia, ja heidän myötänsä kuvataan mainiosti pikkupaikkakuntaa, sen elämää, arvoja ja asenteita, koko yhteiskuntaa. Surullisena tarinana kulkevat myös yhden sisaren kautta naisen kunnia ja sen heiveröiset mahdollisuudet. Hieno kerrontaratkaisu maalaa tehokkain vedoin kylän monet värit.

Maailma muuttuu, perinteet joutuvat antamaan tilaa muutoksille. Melihan nuorin poika nai, kenet itse haluaa, kansanvihollisen tyttären. Monet paheksuvat, mutta Saba on tyytyväinen:

” Kaikkien surujen jälkeen”, hän sanoo, ”perheellämme on lopultakin syytä iloon. Oikea rakkausavioliitto, johon ei liity hyvitetäviä tekoja eikä kuitattavia velkoja. — ”

—

“Ei ole mikään kuolettava sairaus olla kulakki. Vuosia sitten he olivat kuten me, kaikenlaista voi tapahtua. Ja mietipä vähän: ihminen raataa koko elämänsä maatilkun eteen, ja sitten yhdessä yössä siitä tulee kaikkien omaisuutta.”

Punaisen morsiamen toisessa osassa kertojaksi astuu Dora, Saban pojantytär. Osa alkaa vuonna 1971 tämän vanhempien häistä. Saba ei suinkaan jää sivuhenkilöksi. Mummi ja pojantytär ovat toisilleen hyvin tärkeitä ja läheisiä.

Dora kertoo naisten suhteesta uskontoon. Koko kansan uskonnollinen identiteetti on häilyvä. Maahan on aikojen kuluessa tullut niin kreikkalaisia kuin turkkilaisiakin uskontoineen.

Saba uskoo varmuuden vuoksi molempiin jumaliin ja käy niin kirkoissa kuin moskeijoisakin. Doran äiti taas on ajalleen uskollisena ollut hävittämässä kirkkoja. Koko romaanin ajan naisten – eikä vähimpänä Saban – perinteeseen kuuluu myös vanhoja pakanallisia tarinoita ja uskomuksia, samoin pidetään säännöllisesti yhteyttä kuolleisiin. Ikiaikainen ketju ei katkea Dorassakaan.

Kun Saban sisarusten kautta kuvattiin koko yhteisöä, Dora tekee samoin esitellessään seuraavaa sukupolvea, setiään, enojaan ja tätejään. Ratkaisu onnistuu mainiosti toistettunakin. Nyt mukaan tulee jo kansainvälisiäkin aineksia, kun yksi sedistä työskentelee diplomaattina. Doran serkku puolestaan rakastuu sudanilaiseen opiskelutoveriinsa. He eivät pääse naimisiin, vaikka lapsi on tulossa. Mies ei saa esteettömyystodistusta, eivätkä albanialaiset saa muuttaa maasta, juuri ”rakennetusta paremmasta maailmasta”. Serkku kasvattaa pystypäin maitokahvin värisen lapsensa. Hoxhan hallinnon kritiikki saa lisää terävyyttä.

Kirje mummilille

Romaanin toinen osa on Doran kasvukertomus. Dora varttuu suurelta osin mummin vaikutuspiirissä, vaikka hänen elämänsä on aivan toisenlaista kuin häntä edeltävien sukupolvien naisilla. Hän pääsee opiskelemaan yliopistoon ja hän saa muutenkin elää vapaata nuoren ihmisen elämää, jonka mummi kaikin puolin hyväksyy. Dora haaveilee asuvansa vielä joskus pääkaupungissa. Hän miettii niin Pariisia kuin muitakin suurkaupunkeja, mutta ainoa ei-kapitalistinen pääkaupunki, joka hänelle tulee mieleen, on Tirana. Se ei houkuta eikä vastaa kuvitelmia.

Muurien murtumisen aikaan albanialaiset elävät kerrankin samaa tahtia muun maailman kanssa. Ihmisiä pakenee maasta, pian jo saattaa saada viisumejakin. Toisaalta Irakin sodan syttyminen jää sivuasiaksi, kun perheelle on isompi uutinen Saban veljen pojanpojan Ruotsista saama poliittinen turvapaikka.

Diskoja ja baareja avataan 1990-luvulla, ne ovat auki 24 tuntia vuorokaudessa, ja koko ajan saa ostaa alkoholia. Uudessa vallankumouksessa vanhaa valtaa palvellut älymystö vaatii vapautta. Diktaattorin patsas kaadetaan. Kirkot ja moskeijat avataan. Dora käy läpi hengellisen kriisin ja tutustuu moniin uskontoihin. Hän ei löydä niistä vastausta, eikä hän osaa mumminsa tavoin palvella monia jumalia.

Diplomaattisukulaisen yhteyksien avulla Dora saa viisumin Sveitsiin. Sieltä hän päätyy lopulta Roomaan.

Jälkisanoina vuodelta 2003 kuvataan Saban kuolema samana päivänä, kun Doran poika syntyy. Dora kertoo väsyneensä odottamaan mummin yhteydenottoa rajan takaa ja kirjoitaneensa siksi hänelle kirjeen, joka on tämä kirja. Hän kirjoittaa paljon naisista.

”Ja myös hulluudesta, sukumme naisten hulluudesta, joka totta puhuen hieman huolestuttaa minua. Ollakseni loukkaamatta häntä en koskaan kysynyt: ”Mummi, onko meidän naistenme hulluus periytyvää?”

Olen kirjoittanut hänelle kielellä jota puhun lasteni kanssa, toivon, että se riittää hänelle. Jään lähelle hänen jokeaan, ja lapsuuteni valkoisten kivien päällä odotan hänen kosketustaan. Tiedän, että se vielä tulee.

Yhdestä asiasta jään hänelle ikuisesti velkaa: hänen itkuviristään, noista säkeistä, jotka matkaavat taukoamatta elämästä kuolemaan kertoakseen mitä maailmassa tapahtuu ilman meitä, meidän jälkeemme. Sillä meillä on oikeus tietää. Olimmehan kaikki kerran samalla puolella.”

Punaisen morsiamen kerronta on miellyttävän ilmavaa ja hengittävää. Vakavat ja isotkin asiat kuvataan vähän sivusta tarkkaillen. Näin niihin tuodaan hieman koominen vivahde ja luodaan samalla hyväntahtoinen katse, eikä absurdeja käänteitä puutu. Paikoin voi hyvin puhua maagisesta realismista. Teksti rullaa mukavasti, laatutekstiä on helppo lukea. **Helinä Kankaan** suomennos on sujuva ja ilmeikäs.

Anilda Ibrahim: *Punainen morsian* (Rosso come una sposa). Suom. Helinä Kangas. Tammi 2013. 306 s.